

Beszámolók, szemlék, közlemények

A könyvtári és dokumentációs technika nemzetközi szabványai

Az UNESCO 1968-ban szerződést kötött a FID-del a könyvtári és dokumentációs eljárások /eszközök/ szabványosításának helyzetéről, problémáiról szóló tanulmány összeállítására.

A tanulmányt International Standardization of Library and Documentation Techniques /Paris, 1972, UNESCO, 241+41 p./ címmel a FID Magyar Nemzeti Bizottságának szerzői munkaközössége készítette el, melynek tagjai voltak: BARTA Gábor, FARAGÓ Lászlóné, FÜGEDI Péterné, POLZOVICS Iván, SEBESTYÉN Géza, VAJDA Erik.

Az IFLA részéről az összeállítást két szakértő vizsgálta felül: F.W. TORRINGTON és F.L. SCHICK.

A tanulmányhoz szükséges adatok gyűjtését 1970. január 31-én zárták le. A szabványoknak, s a szabványosításról szóló szakirodalomnak vizsgálata nem nyújtott volna megfelelő alapot következtetések levonására és javaslatok kidolgozására, ezért 39 országba kérdőíveket is kiküldtek a jellemző adatok összegyűjtése érdekében; ezek az országok különböző földrajzi övezeteket, s a könyvtári és dokumentációs szabványosítás különböző fejlettségi színvonalát képviselték.

Az így összegyűjtött adatok 50 országra, számos nemzetközi szervezetre, több mint 400 szabvánvra, nagy mennyiségű szabályzatra, s a bibliográfiai és más adatok nagy tömegére terjednek ki. Ezeknek alapján készült ez a "state of the art report", amelynek célját három pontban foglalták össze:

1. a könyvtári és dokumentációs szabványosítás jelenlegi helyzetének átfogó ismertetése világviszonylatban;
2. a jelenleg érvényben lévő szabványok elemzése és értékelése;
3. alapelvek meghatározása a széles körű nemzetközi együttműködés előmozdítására, a szabványosítási munka egyöntetű vitelére, figyelembe véve a fejlődő országok munkamódszereit, az egységesítés elveinek gyakorlati alkalmazására vonatkozó feltételek megállapítását.

A tanulmány a szó szorosabb értelmében vett "nemzetközi" szabványosítási törekvéseken kívül vizsgálja és elemzi számos ország

"nemzeti" szabványosítási eredményeit is, elsősorban a nemzetközi szabványosítás szempontjából. A nemzeti szabványok mennyiségüket és hatékonyságukat tekintve egyaránt igen jelentősek, ezért a könyvtári és dokumentációs munka nemzetközi szabványosításának vizsgálatában nem mellőzhetők. Fontos szerepük van a nemzeti szabványoknak a fejlődő országok számára is, amelyeket segíteni kell abban a törekvésükben, hogy ésszerűsítsék és egységesítsék a könyvtári és dokumentációs munka műveleteit.

Az összeállítás a szigorú értelemben vett szabványokon kívül részben kiterjed a könyvtári és dokumentációs munka egységesítésének más /sok esetben nem kevésbé hatásos/ módjaira is, így például szabályzatokra, kódexekre, irányelvekre, előírásokra, egységes gyakorlati eljárásokra. Ezek általában jó eredményekkel járnak, és megfelelő alapot teremtenek a szabványosításra.

E bevezető megjegyzések után /melyeket a kötet I. részének 1. fejezete fejt ki/ a következőkben felsorolásszerűen ismertetjük a tanulmány további /2.-5./ fejezeteit, majd kiemeljük az összefoglalást és a javaslatokat tartalmazó 6. fejezet fontosabb megállapításait.

- 2. fejezet:** A könyvtári és dokumentációs eljárások szabványosításának történelmi háttére és gyakorlata /ipari és nem-ipari tevékenységek szabványosítása; a könyvtári és dokumentációs szabványosítás sajátos szempontjai, a munkafolyamatok egységesítésének eszközei a szabványosításon kívül; a szabványosításban érdekelt intézmények, szakmai csoportok; a szabványosítás befolyása, eredményessége, a szabványok terjesztése, ennek hiányosságai és megjavítása/.
- 3. fejezet:** A könyvtári és dokumentációs eljárások nemzetközi szabványosítása és ennek kapcsolatai a nemzeti szabványosítással /az International Organization for Standardization -ISO- tevékenysége, ISO/TC 46 Dokumentációs Bizottság, ennek albizottságai és munkacsoportjai; a szabványosítást elősegítő egyéb nemzetközi szervezetek: UNESCO, IFLA, FID, ICSU és ICSU/AB; a nemzetközi és a nemzeti szabványosítás összefüggései, egymásra való hatásuk/.
- 4. fejezet:** A szabványosítás fejlődése a könyvtári és dokumentációs munka szakterületei szerint /a dokumentumok elrendezésének, formátumának szabványai: könyvek és más nem sorozatban megjelenő kiadványok, folyóiratok, tartalomjegyzékek, indexek, bibliográfiai hivatkozások; periodikus kiadványok címének rövidítése, szabványos könyvszámozás /SBN/, tartalmi összefoglalók, szinopszisok; a könyvtári munkára és felszerelésre vonatkozó szabványok: könyvtári adminisztráció eljárásai, címléírás /katalogizálás/, transzliteráció, betűrendbe sorolás, osztályozás, könyvtári tájékoztató anyagok, gyarapodási jegyzékek, bibliográfiák, könyvtári épület és berendezés; könyvtári és dokumentációs terminológia; a dokumentációs munka szabványai; kivonatok készítése, dokumentációs címléírás, dokumentációs kartonok, fordítás dokumentációs célokra; a könyvtári

és dokumentációs eljárások gépesítésére vonatkozó szabványok: mikrofilm, mikrolap, a dokumentációs reprodukció terminológiája, gépesített információ-tárolás és visszakeresés: input, információ-feldolgozás, a könyvtári és dokumentációs munka gépi uton előállított produktumai, gépek és berendezések/.

5. fejezet: A nemzetközi szervezetek szerepe a könyvtári és dokumentációs szabványosítás előmozdításában /a szabványosítási törekvések tervszerűvé tétele, összehangolása, hosszú- és rövidtávú tervezés, a nemzetközi szervezetek főbb feladatai, a szabványok terjesztése, hasznosítása; a nemzeti szabványosítás előmozdításának feladatai: szakértők kiküldése, oktatás, tudományos ösztöndíjak; az információáramlás megjavítása/.

6. fejezet: Összefoglalás és javaslatok

Bár az összegyűjtött és elemzett adatok sok tekintetben hiányosak, néhány általános következtetés levonását lehetővé teszik.

Ilyenek:

- a vizsgált országokban nem állapítható meg egyértelmű korreláció a könyvtárigy, dokumentáció és a szabványosítás fejlettségi foka között; határozott összefüggés mutatkozik viszont a könyvtári és dokumentációs rendszer szervezettsége és a szabványosítás helyzete között;

- a szabványosítás iránti objektív követelmények országoként differenciáltak, ezért a nemzetközi szabványosításnak arra kell irányulnia, hogy a lényeges alapproblémákat szabályozza, lehetőségét hagyva az alternatív megoldásoknak;

- azokban a fejlődő országokban, amelyek most építik ki könyvtári és dokumentációs hálózatukat, feltétlenül szükséges, hogy már kezdettől fogva szabványosított formában szervezzék rendszerüket; ezekben az országokban a fontosabb nemzeti és a nemzetközi szabványok erős szervező hatást fejthetnek ki, alapjául szolgálhatnak az oktatásnak is, ezért számukra a szabványoknak, s a terjesztésüket előmozdító információknak igen nagy a jelentőségük;

- a könyvtári és dokumentációs szabványosítás szervezése országoként változik, különféle szervek foglaloznak vele, s ezek között a rendszeres és szervezett együttműködés elég ritka;

- a nemzetközi szabványosítás ismert szervezeteit nem számítva, az egyes országok közötti együttműködés a könyvtári és dokumentációs szabványosítás terén teljesen jelentéktelen;

• a 4. fejezetben említett szakterületek közül viszonylag a dokumentumok elrendezésének szabványosítása van a legfejlettebb állapotban; a könyvtári munkában a szabályzatoknak, irányelveknek, kódexeknek nagyobb az egységesítő szerepe, mint a szabványoknak; a dokumentációs munka tekintetében feltűnnek a hiányosságok, ezen a téren azonban bizonyos mértékig érvényesül a gyakorlat "szabványosító" ereje és a széles körben elterjedt kiemelkedő dokumentációs kiadványok és szolgáltatások hatása; a gépesítés területén aránylag jól szabványosított a reprográfia, bár a szabványok nagy része a mikrofilm technikára vonatkozik, s kevésbé érintik a reprográfia speciális dokumentációs és könyvtári vonatkozásait.

A szabványosítás helyzetének áttekintése, az adatok elemzése, s a következtetések levonása alapján a tanulmány szerzői az alábbi fontosabb javaslatok megvalósítását tartják szükségesnek a könyvtári és dokumentációs szabványosítási munka szervezésének, koordinálásának, a szabványok terjesztésének, a szabványosítási ismeretek oktatásának további előmozdítására, megjavítására nemzetközi és nemzeti szinten.

Szervezési javaslatok:

- nemzetközi koordináló szervezet kell létesíteni a szabványosítás tervezésére, összehangolására, az elért eredmények terjesztésére;

- tájékoztató központot /"clearing house"-t/ kell létrehozni a könyvtári és dokumentációs szabványosítással kapcsolatos információk szolgáltatására, ennek feladata szabványgyűjtemények, szabályzatok, stb. kiadása is, továbbá az egyes országok ellátása nemzetközi és nemzeti szabványok másolataival, az igények szerint;

- nemzeti bázisokat kell szervezni, amelyek kapcsolatot tartanak a nemzetközi szervezetekkel, és országukban koordináló központjai a könyvtári és dokumentációs szabványosítás munkájának;

- a nemzetközi szabványosítás folyamatát meg kell gyorsítani; ha a teljes szabványosítási eljárás hosszú időt vesz igénybe, szorgalmazni kell kevésbé átfogó szabályzatok, instrukciók kiadását és terjesztését;

- széles körű oktatási tevékenységet kell kifejteni a szabványosítási ismeretek terjesztésére, s ezeket az ismereteket a könyvtárosok, dokumentalisták, reprográfiai szakemberek stb. képzésének szerves részévé kell tenni;

- ösztönözni kell a szabványosítást a fejlődő országokban szakértők kiküldésével, anyagi támogatással,

ösztöndijakkal, oktatással, tanulmányutakkal, a legdöntőbb problémák megoldására nyújtott szakmai segítséggel.

Javaslatok a szabványosítás szakterületeire vonatkozóan:

• a dokumentumok elrendezésének /szerkezetének, formátumának/ terén a szabványosítást ki kell terjeszteni a dokumentumok szélesebb körére, különös figyelemmel a nem hagyományos dokumentumokra és információhordozókra /media/;

• összhangban az UNESCO-ICSU-UNISIST tervvel, biztosítani kell a szakirodalom feldolgozása során szükséges bibliográfiai adatok regisztrálásának, szolgáltatásának szabványosítását;

• azokon a szakterületeken, ahol a szabványok még tulságosan eltérőek /pl. transliteráció/, arra kell törekedni, hogy a nemzetközi kiadványok jelezzék: milyen szabványt alkalmaztak vagy vettek figyelembe a szerkesztésben;

• a könyvtári statisztika nemzetközi szabványosítását gyorsabbá és teljesebbé kell tenni; nemzetközi megállapodásokkal biztosítani kell a nemzeti és nemzetközi statisztikai szabványok kompatibilitását;

• a cimleírás /katalogizálás/ terén tovább kell fejleszteni a Párizsi Konferencia eredményeit, nagyobb figyelmet kell fordítani a nem könyv jellegű dokumentumokra, s a gépesítés során előtérbe kerülő információhordozókra;

• a cimleírás /katalogizálás/ új elveinek megfelelően elő kell mozdítani a rekatalogizálás munkáját, ennek megkönnyítésére kívánatos nemzetközi irányelveket is elkészíteni;

• törekedni kell a transliteráció egységes rendszerének kialakítására a nemzetközi kiadványokban; célszerű előkészíteni a transliteráció szabályainak összehasonlító nemzetközi táblázatát;

• az osztályozás terén az ETO revízióját meg kell gyorsítani; nemzetközi szinten elő kell mozdítani a tezaurusok kompatibilis rendszerének kialakítását;

• a terminológia szabványosításának érdekében több nyelvű terminológiai szótárakat kell készíteni, amelyek előbb a nemzeti, később a nemzetközi szabványok funkcióját is betölthetik;

• törekedni kell a dokumentációs munka és a dokumentációs szolgáltatások /termékek/ nemzetközi szabványosi-

tására, figyelemmel a dokumentációs szolgáltatások bibliográfiai adataira, a dokumentációs kartonokra /kártyákra/, az információellátásra, a gépesítésben alkalmazott adathordozók /input/ formáira;

- bővíteni kell a reprográfiai szabványok körét, különös tekintettel a könyvtári munkával szorosan összefüggő reprográfiai eljárásokra;

- a gépesített információfeldolgozás terén - addig is, amíg a speciálisan könyvtári és dokumentációs célokra szolgáló, kompatibilisen működő gépek kifejlődnek - célszerű egységesíteni a bibliográfiai információk rögzítésének módszereit /példa erre a MARC szabályzat/.

Mindezeknek a javaslatoknak részletes kimunkálása annak a nemzetközi koordináló szervnek lesz a feladata, amelynek létrehozását a tanulmány szerzői szükségesnek tartják.

A tanulmány első részét, amely a szabványosítás helyzetének elemzését, fejlesztésének követelményeit ismerteti, 275 tételből álló bibliográfia zárja.

A kötet második része /amely terjedelmileg csaknem egyenlő az első résszel/ az alábbiakat tartalmazza.

A könyvtári és dokumentációs szabványosítás jelenlegi helyzete az egyes /kiválasztott/ országokban; az ismertetés összesen 43 országra terjed ki; ebből Európát 23, Amerikát 9, Ázsiát 6, Afrikát 3, Óceániát 2 ország képviseli.

A fejlődő országok szabványosítási munkájának előmozdítása érdekében az áttekintés bemutatja a szabványosítás helyzetét és jellegzetes tendenciáit azokban az országokban, amelyekben ennek a munkának régi hagyománya van.

A nemzeti szabványok felsorolásában ugyanazt a szakcsoportosítást követik, mint a 4. fejezetben, ami megkönnyíti ennek a fejezetnek és az egyes országokról szóló ismertetéseknek kombinált tanulmányozását.

A vizsgált országok közül az alábbiak szerepelnek a legtöbb szabvánnyal: Franciaország, Románia /39/, Lengyelország /38/, Egyesült Királyság, NSZK /31/, Spanyolország /28/, Magyarország /25/, India /24/.

A kötet mellékletei a következő összeállításokat tartalmazzák:

- az ISO/TC 37 /Terminológia/, ISO/TC 46 /Dokumentáció/, s az ISO/TC 97 /Számítógépek és Információ feldolgozás/ által alkotott nemzetközi szabvány-ajánlások és tervezetek jegyzéke;

- táblázat a vizsgált országok szabványainak, s az ISO ajánlásoknak szakterületenkénti megoszlásáról;

• az ISO tagországainak, s az országokat képviselő szabványügyi szervezetek jegyzéke; az ISO három szakbizottságában /TC 37, TC 46, TC 97/ résztvevő tagországok /szervezetek/ jegyzéke;

- a nemzeti és nemzetközi szabványok betűjelzetei /sziglái/;
- a tanulmányban szereplő rövidítések /és feloldásuk/ jegyzéke;
- betűrendes tárgymutató.

A kötet rendkívül gazdag ismeretanyagot tartalmaz; ilyen előzetes /"preliminary"/ formájában is hézagpótló referenzs-mű, ezért kívánatos volna, hogy magyarul is minél előbb kiadásra kerüljön.

Győre Pál

::':::

Tanulmányi beszámolók KWIC indexe

Az ÉTK 1964 óta évenként kötetkatalógusokat ad ki azokról a legújabb tanulmányi jelentésekről, amelyeket az intézet archiválásra megkap. Ezek az archivált és katalógusokban publikált tanulmányi jelentések képezték a most megjelentetett irdeX-kiadvány /Különböző tanulmányi beszámolók az építésügy területén. 1960-1970. KWIC index. Összeáll.: Adorján Bencéné. Bp. ÉTK, 1972. 84 p./ dokumentumbázisát. Az indexben 995 tanulmányi jelentés "műcime" került a bennük szereplő releváns szavak, illetve fogalmak szerint permutálásra. A kiadvány elsősorban jeladó, retrospektív tájékoztatási célokat szolgál és viszonylag teljes, speciális dokumentumgyűjtemény tartalmi áttekinthetőségét teszi lehetővé. Az irányítási feladatokat ellátó szervek részére az eddigieknél nagyobb lehetőséget biztosít a tanulmányi programok megfelelő tematikai összehangolásához. Az indexben feldolgozott dokumentumtípus jellegzetességének megfelelően a feldolgozott címekben mindenkor szerepel annak az országnak a neve, amelyben a

tanulmányt lebonnyoltották. A cím után a tanulmányt évszáma következik, majd az ÉTK archivumának 4 vagy 5 számjegyű rektári jelzete, amely szerint az eredeti dokumentum megkereshető. A tanulmányi jelentések címeiben, illetve "műcimeiben" előforduló országnévelés és nemzetközi szervezetek nevének betűszavas rövidítését a kiadvány elején külön jegyzék tartalmazza a rövidítések feloldásával.

Az index-kiadvány elején szereplő szöveges részben az összeállító és munkatársai részletesen tájékoztatják a kiadvány használót a feldolgozott dokumentum-bázisról, a feldolgozás módszeréről és az index használatáról.

Az ÉTK Építésügyi Központi Könyvtár és az ÉTK Módszertani és Szervezési Osztálya közös munkájaként megjelent index hasznos és gyors tájékoztatási segédeszköze mind az építésügyben dolgozó, mind az építésügy iránt érdeklődő szakembereknek.